

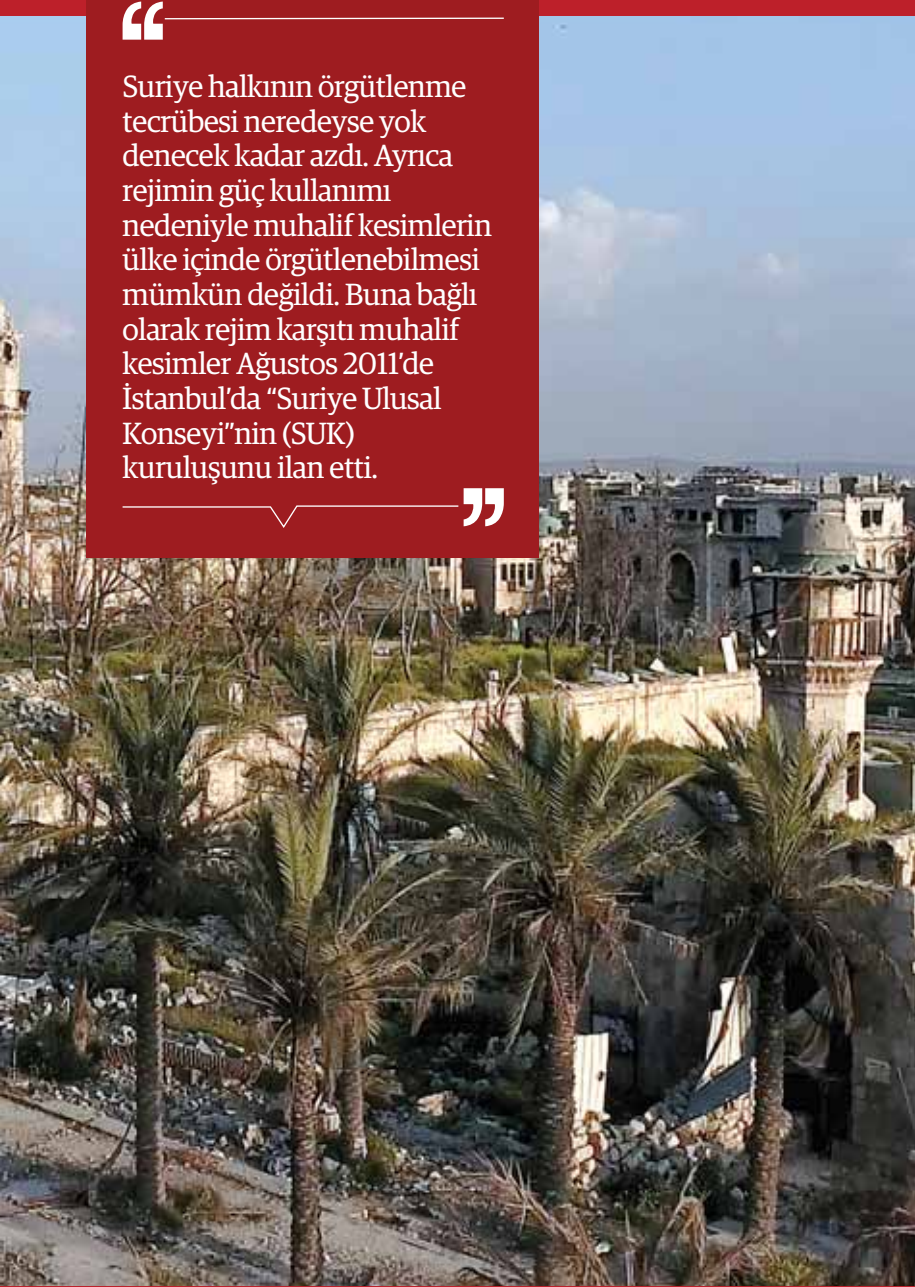

SURİYE KRİZİ'NİN 10.YILI

“

Suriye halkının örgütlenme tecrübesi neredeyse yok denecek kadar azdı. Ayrıca rejimin güç kullanımı nedeniyle muhalif kesimlerin ülke içinde örgütlenebilmesi mümkün değildi. Buna bağlı olarak rejim karşıtı muhalif kesimler Ağustos 2011’de İstanbul’da “Suriye Ulusal Konseyi”nin (SUK) kuruluşunu ilan etti.

”

Oytun Orhan

Suriye Çalışmaları
Koordinatörü, ORSAM

2010 yılı sonunda başlayan muhalif halk hareketleri Ortadoğu devletleri

niteliğindeydi. Otoriter devlet anlayışı, adil gelir dağılımına izin vermeyen ekonomik düzeni ve toplumsal düzlemde yer alan etnik/dinsel fay hatları ile Suriye’nin bu testi başarılı geçmesi beklenmiyordu. Nitekim Suriye’nin Ür-

dün sınırında yer alan Dera Vilayetinde gençlerin duvarlara “halk rejimi istemiyor” yazması, gençlerin gözaltına alınması ve Suriye devriminin sembol ismi haline gelen 13 yaşındaki Hamza Ali el-Hatib’in gözaltında işkence ile öldürülmesi sonucunda Dera halkı sokaklara döküldü. Suriye rejiminin, Dera’da başlayan muhalif halk hareketlerine karşı ilk refleksi güç kullanımı oldu. Ancak güç kullanımı tersi etki yaratarak Suriye’de halk ayaklanmasının kısa zaman içinde hem coğrafya hem de katılım olarak genişlemesine neden oldu.

Siyasi Çözüm Çabaları

Suriye halkının örgütlenme tecrübesi neredeyse yok denecek kadar azdı. Ayrıca rejimin güç kullanımı nedeniyle muhalif kesimlerin ülke içinde örgütlenebilmesi mümkün değildi. Buna bağlı olarak rejim karşıtı muhalif kesimler Ağustos 2011’de İstanbul’da “Suriye Ulusal Konseyi”nin (SUK) kuruluşunu ilan etti. SUK, kendi içinde farklı toplumsal ve ideolojik kesimleri barındıran bir çatı muhalif yapılanmaydı. SUK’un bir blok olarak içinde yer aldığı ve daha geniş muhalif kesimleri temsil eden “Suriye Ulusal Koalisyonu” ise Kasım 2012’de Doha’da kuruldu.

Bu süreçte Birleşmiş Milletler (BM) de krize siyasi çözüm bulmak adına, Suriye rejimi ve muhalifler arasında ateşkes sağlanması ve krize çözüm bulunması temelinde girişimler başlattı. Ancak bu girişimler, ateşkeslerin kalıcı olmaması nedeniyle başarısız oldu. BM’nin koordinatörlüğünde 30 Haziran

2012'de Suriye krizi ile ilgili ilk uluslararası zirve olarak Cenevre Müzakereleri başlatıldı. Cenevre sürecinin en büyük zaafı çok geniş katılımlı olması ve sahada doğrudan nüfuza sahip aktörleri içermiyor olmasıydı. Bu nedenle 2017 yılına kadar toplamda 7 zirvenin gerçekleştiği Cenevre sürecinde somut bir başarı sağlanamadı.

Buna paralel olarak 2017 yılında Suriye krizine çözüm bulmak amacıyla Türkiye, Rusya ve İran garantörlüğünde Astana Süreci başlatıldı. Bu süreç, Suriye rejimi ve muhalifler arasında kalıcı ateşkes sağlanması, silahlı çatışmaların sonlandırılması ile siyasi çözüme geçilmesi, Suriye toprak bütünlüğünün korunması ve Suriye'deki terör örgütlerine karşı mücadele edilmesi gibi temel prensipler üzerine inşa edilmişti. Bu çerçevede muhaliflerin kontrol ettiği İdlib, Hama kırsalı, Humus kırsalı, Doğu Guta ve Dera'da "çatışmasızlık bölgeleri" oluşturuldu. Ancak Suriye rejimi, Rusya ve İran destekli milis gruplar, terör örgütlerinin varlığını gerekçe göstererek İdlib dışındaki çatışmasızlık bölgelerinin tamamını sırayla kontrol altına aldı.

Silahlı Aktörlerin Gelişimi

2011 yılı ortalarında, Suriye'deki muhalif halk hareketleri silahlı direnişe doğru evrilmeye başlamıştı. Suriye ordusundan ayrılan bazı askerler dağınık Suriyeli silahlı grupları tek çatı altında toplamak için, Riyad Esad liderliğinde "Özgür Suriye Ordusu" (ÖSO) adıyla muhalif oluşumu Haziran 2011'de kurdu. Zaman içinde kendini ÖSO çatısı altında tanımlayan; ancak pratikte bağımsız hareket eden

irili ufaklı yüzlerce silahlı grup ortaya çıktı.

Bu süreç zarfında el-Kaide de Suriye'de merkezi otoritenin zayıflaması ve yeni bir savaş sahası doğmasını fırsat bilerek Suriye'de örgütlenmeye başladı. İlk örgütlenme Irak el-Kaide'si lideri Bağdadi'nin, Muhammed Colani liderliğindeki Suriyeli militanları Suriye'ye göndermesi ile başladı. Bu ekip Ocak 2012'de el-Kaide'nin Suriye kolu olarak Nusra Cephesi'nin kuruluşunu ilan etti. 9 Nisan 2013'te ise Bağdadi el-Kaide'nin Suriye kolu olan Nusra Cephesi'nin kendileri tarafından desteklendiğini ve iki örgütün "Irak ve Şam İslam Devleti" (İŞİD) adı altında birleştiğini duyurdu. Ancak Colani birleşmeyi kabul etmediğini ve Nusra Cephesi adı altında faaliyet göstermeye devam edeceklerini açıkladı. İŞİD, büyük oranda muhaliflerin bölgelerini kontrol altına alarak 2014 yılında Suriye topraklarının yaklaşık üçte birine tekabül eden bir bölgeyi ele geçirdi. Nusra Cephesi ise sonraki süreçte el-Kaide'den ayrıldığını açıklayarak farklı isimler altında faaliyet gösterdi. HTŞ, bu örgütün devamı olarak halen İdlib'in en güçlü gruplardan biri olarak varlığını sürdürmektedir.

İç savaşta öne çıkan diğer aktör terör örgütü PKK'nın Suriye kolu PYD oldu. 2003 yılında kurulan PYD, Türkiye-Suriye ilişkilerinin hızla gelişmesi nedeniyle 2011 yılına kadar Suriye içinde faaliyet imkânı elde edememişti. Ancak Türkiye'nin Suriyeli muhalifleri desteklemesine karşılık Şam, eskiden kullandığı PKK kartını yeniden oynamaya karar verdi. Suriye

ordusu 19 Temmuz 2012'de Kürtlerin yoğun yaşadığı Türkiye sınırında yer alan bazı yerleşimlerden geri çekildi ve kontrolü PYD ve silahlı kanadı YPG'ye devretti. YPG, 2014 yılının Ocak ayında sırasıyla tek taraflı olarak "Cezire, Kobani ve Afrin kantonlarını" ilan etti. PYD ve YPG'nin yükselişi ise ABD'nin desteği sayesinde 2014 yılı sonrasında gerçekleşti.

İran, Suriye krizinin silahlı boyutunun öne çıkması ile dış politikasında etkin olarak kullandığı "vekiller aracılığı ile savaş" yöntemini uygulamaya koydu. İran; Irak ve Lübnan'da etkin olarak kullandığı Şii milis grupları Suriye sahaya sürdü.

Dış Müdahaleler

İran, Suriye krizinin silahlı boyutunun öne çıkması ile dış politikasında etkin olarak kullandığı "vekiller aracılığı ile savaş" yöntemini uygulamaya koydu. İran; Irak ve Lübnan'da etkin olarak kullandığı Şii milis grupları Suriye sahaya sürdü. Rejimin zayıflamasına paralel olarak yine İran'ın ikna çabaları sonucunda Rusya Eylül 2015'te Suriye krizine doğrudan müdahil oldu. Rusya'nın bu müdahalesi askeri dengeleri kritik şekilde Şam lehine değiştirdi. Rusya'nın halen Lazkiye ve Tartus'ta kullandığı hava ve deniz üsleri ise Suriye krizinin en etkili dış aktörü konumundadır.

Suriye krizine doğrudan askeri müdahalede bulunan ikinci aktör ABD oldu. İŞİD terör örgütünün 2014 yılı ortalarında Irak ve Suriye

ye’de geniş alanları kontrol eder hale gelmesi ile Batı’nın Suriye’deki önceliği IŞİD ile mücadele haline geldi. Bu kapsamda ABD öncülüğünde Eylül 2014’te “IŞİD ile Mücadele Koalisyonu” kuruldu. IŞİD aynı tarihlerde YPG’nin kontrolündeki Ayn el-Arap’a (Kobani) operasyon başlatmıştı. ABD’nin IŞİD ile mücadele stratejisinin temelini ise “IŞİD’le mücadele eden güçlere havadan destek sağlanması” oluştuyordu. Bu kapsamda IŞİD’in Ayn el-Arap kuşatması, ABD-YPG ittifakının başlangıcını oluşturdu. YPG, ABD’nin sağladığı hava desteği ile Ayn el-Arap’ı elde tutmayı başardı ve ABD’nin artan desteği ile Fırat’ın doğusundaki tüm IŞİD alanlarını kontrol altına aldı.

Suriye krizine doğrudan askeri müdahalede bulunan son aktör Türkiye oldu. Türkiye’nin askeri müdahalesinin arka planında iki neden vardı. Bunlardan birincisi Türkiye-Suriye sınırında YPG ve IŞİD terör örgütlerinin tek taraflı olarak egemenlik ilanında bulunmasıydı. İkinci neden Suriye’den göç eden sivil sayısının kritik eşiğe ulaşması ve Türkiye’nin yeni göç dalgalarını Suriye toprakları içinde karşılama arayışındaydı. Türkiye bu kapsamda yerel müttefiki ÖSO güçleri ile birlikte ilki Ağustos 2016’da IŞİD’e karşı “Fırat Kalkanı”, ikincisi Ocak 2018’de YPG’ye karşı “Zeytin Dalı” ve üçüncüsü Ekim 2019’da YPG’ye karşı “Barış Pınarı” olmak üzere harekâtlar gerçekleştirdi. Bu harekâtlar neticesinde Afrin’den Cerablus’a uzanan hat ve yaklaşık 40 km derinlikte Türkiye ve ÖSO denetiminde terörden arındırılmış bir güvenli bölge oluşturuldu.

“

Bütün bu olumsuz tabloya rağmen 2020 yılı başı itibarıyla Suriye’de güç dengesinin ve ülke içindeki fiili sınırların oluşmaya başladığı söylenebilir. Geçmiş ile kıyaslandığında çatışmaların seviyesinde azalma yaşanmaktadır. Bundan sonraki süreçte muhtemel çatışma alanları İdlib ve Fırat’ın doğusu olacaktır.

”

Türkiye’nin son askeri angajmanı İdlib’de gerçekleşti. Türkiye ve Rusya, Astana Süreci kapsamında Eylül 2018’de Soçi Mutabakatı imzalamıştı. Buna göre İdlib çatışmasızlık bölgesinin çevresinde Türk, Rus ve İran askeri gözlem noktaları oluşturulacak, bu noktalar ateşkesi denetleyecek ve M-4 ve M-5 otoyolları ulaşımına açılacaktı. Ancak Suriye rejimi ve Rusya, bölgede radikal gruplar olduğunu öne sürerek askeri operasyonlarına devam etti. Operasyonları diplomatik yollarla engellemeye çalışan Türkiye, 2020 yılı başlarında İdlib’de askeri güç kullanabileceği mesajı vermeye başladı. Bunu takiben TSK, Şubat 2020 başında İdlib’e askeri konuşlanma gerçekleştirmeye başladı. Rusya ve Suriye rejiminin karşı hamleleri ile tırmanan gerginlik TSK’nın Şubat 2020 sonunda “Bahar Kalkanı Hârekatı”nı başlatması ile sonuçlandı. Bu operasyon sonucunda İdlib’de yeni bir dengeye ulaşıldı ve Türkiye ile Rusya bu denge üzerinden Soçi Mutabakatı’nı güncelleyen yeni bir anlaşmaya

imza attı. Bu anlaşma neticesinde, kabaca M-4 ve M-5 otoyollarının ateşkes sınırı olacağı ve M-4 otoyolu üzerinde Türk ve Rus ordularının ortak devriye gerçekleştireceği bir düzenleme üzerinde uzlaşıldı.

Sonuç

Suriye krizinin çözümü dendiğinde; rejim ve muhalifler arasındaki çatışmaların sonlandırılması, el-Kaide ve PKK bağlantılı terör örgütlerinin ortadan kaldırılması, yabancı terörist savaşçılar, Suriyeli mültecilerin dönüşü, dış güçlerin askeri varlığının geleceği, Şam’ın otoritesi dışında kalan alanların statüsü gibi karmaşık sorunlara çözüm bulunması gerekmektedir. Bu karmaşık sorunların tarafları ise Suriye, Rusya, Türkiye, İran, ABD, İsrail gibi devletler ve bunun yanı sıra Suriyeli muhalifler, Şii milisler ve terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerdir.

Bütün bu olumsuz tabloya rağmen 2020 yılı başı itibarıyla Suriye’de güç dengesinin ve ülke içindeki fiili sınırların oluşmaya başladığı söylenebilir. Geçmiş ile kıyaslandığında çatışmaların seviyesinde azalma yaşanmaktadır. Bundan sonraki süreçte muhtemel çatışma alanları İdlib ve Fırat’ın doğusu olacaktır. Gündeme gelecek yeni başlıklar; Suriye’nin anayasasının yazımı, siyasi çözüm çabaları, Suriye’nin yeniden yapılandırılması ve Suriyeli mültecilerin dönüşü olacaktır. Ancak halen Suriye krizinin çözümünün kısa vadede mümkün olmadığı, ülkenin artçı sorunlar ile çok uzun yıllar baş etmek durumunda kalacağı öngörülebilir. ■